Μακεδονικά

Τόμ. 34, Αρ. 1 (2004)

Νικόλαος Δημ. Σιώκης, Η ιστορία και τα κειμήλια των ιερών ναών Αγίου Νικολάου και Αγίου Δημητρίου Κλεισούρας Καστοριάς

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.891](https://doi.org/10.12681/makedonika.891)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (2004). Νικόλαος Δημ. Σιώκης, Η ιστορία και τα κειμήλια των ιερών ναών Αγίου Νικολάου και Αγίου Δημητρίου Κλεισούρας Καστοριάς. *Μακεδονικά*, 34(1), 443–445. <https://doi.org/10.12681/makedonika.891>

Τέλος, το ἔβδομο κεφάλαιο, το σχετικό με τις συλλογικές μορφές της εθνικῆς ἀλληλεγγύης. Το Οικουμενικό Πατριαρχεῖο, ὡς κεντρικὴ συσσωμάτωση του Γένους, καί οι μερικότερες ἐκδηλώσεις της, ὅπως ἦταν τα εὐσέβεια (συντεχνίες), τα ἀδελφάτα («κλειστοὶ» σύλλογοι), οἱ σύλλογοι γιὰ τὴν προαγωγή τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, –εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴν δεκαετία τοῦ 1880 λειτουργοῦσαν στὴ μὲν Πόλη εἴκοσι τέτοιοι σύλλογοι, στὴν δὲ Αθήνα μόλις ἐπτά–, τα παρωχημένα ευρύτερων διεθνῶν οργανώσεων, καὶ τὰ φιλογενὴ καταστήματα, ὅπως νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα, ὁρφανοτροφεῖα, καὶ τὰ ὁποῖα ἐφθασαν νὰ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου νὰ ἀποτελοῦν τὸ σημαντικότερο συγκρότημα νοσηλείας καὶ περιθαλψῆς στα Βαλκάνια, ὅπως παρατηρεῖ ὁ συγγρ.

Το ἐδῶ παρουσιαζόμενον ἔργο τοῦ κ. Κωνστ. Σβολοπούλου συνιστᾷ τὴν πληρέστερη σύνθεση γιὰ τὴν ἐποποιῖα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν περίοδο τῆς μεγάλης τοῦ αἰμῆς. Ἡ πραγμάτευση ὅλων τῶν πτυχῶν αὐτῆς τῆς ἐποποιΐας ἔχει διεξαχθεῖ με τρόπο μεθοδικό, ἐνδελεχὴ πληρότητα, μόνιμη θεμελιώσή της στὶς πηγές καὶ με ἀντικειμενικότητα ἀξία κάθε εὔαινου. Νομίζω ὅτι ὁ κ. Κωνστ. Σβολόπουλος θὰ ἀδικήσει τὸ λαμπρὸ αὐτὸ ἔργο τοῦ, ἀν δὲν προχωρήσει στὴν ἐκδόση μετὰφρασῆς τοῦ σε μιὰ διεθνή γλῶσσα.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Κ. ΠΑΠΑΣΤΑΘΗΣ

Νικόλαος Δημ. Σιώκης, *Ἡ ἱστορία καὶ τὰ κειμήλια τῶν ἱερῶν ναῶν Ἀγίου Νικολάου καὶ Ἀγίου Δημητρίου Κλεισούρας Καστοριάς*, ἔκδ. Συλλόγου Ἀπανταχοῦ Κλεισουριῶν «Ὁ Ἅγιος Μάρκος», University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 112. Πρόλογος Σεβασμ. Μητροπολίτου Καστοριάς κ. Σεραφεῖμ.

Ἡ τοπικὴ ἱστορία καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς Μακεδονίας, ἰδιαίτερος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, εἶναι ἀπὸ τὰ θέματα ποὺ ἐλκύουν τοὺς ἐρευνητές, ὅπως στὴν προκειμένη περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία ὁ νέος ἐρευνητὴς κ. Ν. Δ. Σιώκης ποὺ ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἱστορία καὶ τὸν πολιτισμὸ μὴς κωμοπόλεως τῆς Δυτ. Μακεδονίας, τῆς Κλεισούρας δηλονότι ποὺ ἔπαιξε σημαντικό ρόλο κατὰ τὸν 18ο καὶ 19ο αἰ. ὄχι μόνον σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν στενὸ τοπικὸ χῶρο, ἀλλὰ καὶ τὸν εὐρύτερο βαλκανικόν. Ὁ κ. Ν.Δ.Σ. μάλιστα εἰσαγωγικῶς δίδει μίαν συνοπτικὴ ἱστορία τῆς Κλεισούρας ποὺ φέρεται οἰκισθεῖσα κατὰ τὸν 15ο αἰ. γιὰ νὰ φθάσει σὸ ἀπὸγειό της τὴν περίοδο 1750-1880, ὅποτε καὶ κτίζονται τὰ ἀρχοντικά της, ἰδρύονται τράπεζες καὶ σχολεῖα, φιλανθρωπικοὶ σύλλογοι καὶ σωματεῖα. Εἶναι ἡ ἐποχὴ ποὺ οἱ Κλεισουριῶτες ἰδρύουν στὴν Κ. Εὐρώπῃ καὶ τὴν Β. Βαλκανικὴ τίς κοινότητές τους καὶ οἱ ἀπόδομοι φροντίζουν πολλαπλῶς γιὰ τὴν πρόοδο τῆς γενέτειράς τους, ἡ ὁποία θὰ ἀναδειχθεῖ ἐξέχον κέντρο τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνος μετέχοντας, λόγω τῆς γεωγραφικῆς θέσεώς της καὶ στοὺς λοιποὺς ἀγῶνες τοῦ Γένους. Μεταξὺ τῶν πολιτισμικῶν μνημείων τῆς Κλεισούρας οἱ ναοὶ τῶν Ἀγίων Νικολάου καὶ Ἀγίου Δημητρίου, μὲ τοὺς ὁποίους ἀσχολεῖται ἐιδικῶς ὁ κ. Ν.Δ.Σ. Καὶ κατ' ἀρχὴν ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Νικολάου ποὺ ἀνοικοδομήθηκε τὸ 1839, ἑπομένως εἶναι παλαιότερος, ἀλλὰ καὶ ποὺ πυρπολήθηκε στὶς 2.11.1912 ἀπὸ τοὺς Τούρκους γιὰ νὰ ἀνοικοδομηθεῖ ἐκ νέου τὸ 1920-1922. Καὶ εἶναι εὐλόγο κατὰ τὴν πυρπόλησίν του νὰ καταστράφηκαν πολλὰ στοιχεῖα τοῦ ναοῦ, ὅπως τὸ περιήφημο ξυλόγλυπτο τέμπλο τοῦ. Ὁ κ. Δ.Ν.Σ. δίδει σύντομη περιγραφὴ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν στοιχείων τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος, σημειωτέον, δέχθηκε νέον πλήγμα τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1941 ἀπὸ βομβαρδισμό τῶν Γερμανῶν.

Παρόμοια μεθοδολογία ακολουθεί ο νέος συγγρ. Ν.Δ.Σ. και για τόν ναό του Ἁγίου Δημητρίου, πού εἶναι καί αὐτός μία τριζλίτη ξυλόστεγη βασιλική μέ ἐξωνάρθηκα, πού κτίσθηκε τό 1856, πάνω σέ ὁμώνυμο ναό τοῦ 1700-αὐτό κατά τήν παράδοση. Ὁ Ν.Δ.Σ. μάλιστα προτείνει τήν ὑπόθεση νά λειτουργοῦσαν ναοί, καί πρό τοῦ 1700, ἀφοῦ τό 1773 ἡ Κλεισοῦρα ἦταν, προσωρινῶς καί γιά ἀδιευκρίνιστους λόγους, ἔδρα τοῦ μητροπολίτου Καστορίας Γενναδίου. Ἀλλωστε ἐγγράφες μαρτυρίες κωδίκων τῆς Κλεισοῦρας μαρτυροῦν, καί μάλιστα μέ ἀσφαλή τεκμηρίωση, τή λειτουργία ναῶν πρό τῶν σταθερῶν αὐτῶν ἡμερομηνιῶν ἰδρύσεως τῶν δύο ναῶν, ἥτοι 1839 καί 1856 ἀντιστοίχως. Τό θέμα αὐτό, σέ συνδυασμό μέ τήν ἐκφρασθεῖσα ὑπόθεση, συζητεῖ ὁ κ. Ν.Δ.Σ. ἀξιοποιώντας χρονολογίες ἐγγράφων, ἐνθυμήσεις ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, χρονολογίες ἐκκλησιαστικῶν σκευῶν κ.λπ. Τόν ἀπασχολεῖ, ἐπίσης, τό ξυλόγλυπτο τέμπλο τοῦ ναοῦ, τό ὁποῖο καί περιγράφει λεπτομερειακῶς, προσέχοντας μάλιστα καί τή χρονολογία πού κατασκευάσθηκε, τό 1819· ἔνα ἔτος ἀργότερα, τό 1820, κατασκευάσθηκε τό Προσκυνητάρι. Συνδρομητές στήν κατασκευή τέμπλου, προσκυνηταρίου καί δεσποτικοῦ θρόνου ὁ Γεώργιος Οὐρμάν, ὁ Γεώργιος Μπασίος, ἡ συντεχνία τῶν ραπτάδων καί αὐτή τῶν σουτζήδων (γαλατάδων;) τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀκολουθῶς ὁ κ. Ν.Δ.Σ. μελετᾷ τίς τοιχογραφίες τῶν δύο ναῶν. Τόν Ἅγιο Νικόλαο ἀνιχνεύσαν διάφοροι ζωγράφοι, ὅπως ὁ αὐτοδίδακτος Νικ. Κ. Παπαγιάννης (1870-1953) πού ἐργάσθηκε καί σέ ἄλλα μέρη τῆς Μακεδονίας, ἐνῶ τόν Ἅγιο Δημήτριο Χιοναδίτες, Σαμαριναῖοι καί Κλεισουριῶτες ζωγράφοι. Παρέχεται, κατόπιν, ἡ καταγραφή τῶν τοιχογραφιῶν τῶν δύο ναῶν καί τά ὀνόματα τῶν δωρητῶν, νεώτερον κατὰ κανόνα χρονολογικῶς.

Στήν ἐπόμενη ἐνότητα ὁ Ν.Δ.Σ. ὁμιλεῖ γιά τά κειμήλια τῶν ναῶν καί τήν ἐκκλησιαστική ἀργυροχοΐα· στόν Ἅγιο Νικόλαο σώζονται ἔξι ἅγια ποτήρια τοῦ 19ου αἰ., ἓνα ρωσικό διακόριο τοῦ 19ου αἰ. (1869), μία λόγχη κ.ἄ., στόν Ἅγιο Δημήτριο δύο διακόρια, τέσσερα Εὐαγγέλια· ἐδῶ καταγράφονται ἀπό τόν συγγραφέα τοῦ βιβλίου καί τά διάφορα σημειώματα, τά ἀργυρεπίχρῳσα ἐλάσματα τῶν πινακίδων τῶν Εὐαγγελίων κ.ἄ. Ἡ αὐτή περιγραφή ἰσχύει καί γιά τά παλαιά ἐξαπτέρυγα τῶν δύο ναῶν, τοὺς σταυροὺς λιτανείας, εὐλογίας, ἁγιασμοῦ, τά θυματήρια, τοὺς δίσκους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐνδιαφέρων εἶναι αὐτός τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰ. (1746), τά στέφανα τοῦ γάμου, τά μυροδοχεῖα, οἱ πόρτες, ἔργα ὅλα ἐξόχου τέχνης.

Ἀσχολεῖται, ὡσαύτως, ὁ κ. Ν.Δ.Σ. μέ τήν ἐκκλησιαστική χρυσοκεντητική, ὅπως εἶναι ὁ ἐπιτάφιος τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, πού φιλοτεχνήθηκε στή Βιέννη τό 1868, ἀφιέρωμα Στεφ. Βαρθέρι ἡ αὐτός τοῦ Ἁγίου Νικολάου φιλοτεχνημένος τό 1868 καί ἕνος ἄλλος μεταγενέστερος τοῦ ἰδίου ναοῦ (ἔτος 1922). Παρουσιάζεται, ἐπίσης, ὁ ἀέρας καί τά δισκοποτηροκαλύμματα, τά φελώνια, τά ἀντιμήνσια, δωρεές, τά περισσότερα ἀποδῆμων Κλεισουριωτῶν. Σημειωτέον ὅτι ὁ συγγρ. ἀναφέρεται κάθε φορὰ, πρὶν πραγματοποιεῖ τὰ καθέκαστα περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν σκευῶν, στήν ἱστορία ἀπό τήν ἀποψη τῆς λατρείας ἐνός ἐκάστου ἐξ αὐτῶν. Ἀκολουθεῖ ἡ ἐνότητα μέ κατάλογο εἰκόνων: καταγράφονται 133 εἰκόνες στόν ναό τοῦ Ἁγίου Νικολάου, 44 τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καί 5 τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

Τό βιβλίο τοῦ κ. Ν.Δ.Σ. κλείνει μέ τή βιβλιογραφία καί τίς εἰκόνες, ὅπου παρουσιάζονται οἱ δύο ναοί μέ τοὺς θησαυροὺς τους (τέμπλα, φορητές εἰκόνες, δισκοποτήρια, ἐπιτάφιοι, λαβίδες, εὐαγγέλια, θυματήρια κ.λπ.).

Τελικῶς ἡ μελέτη τοῦ κ. Ν.Δ.Σ. εἶναι μία σημαντική συμβολή στήν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Μακεδονίας, ἀφοῦ περιγράφονται ὄχι μόνον οἱ δύο ναοί τῆς Κλει-

σούρας, αλλά καταγράφονται και τὰ πολλά ἐκκλησιαστικά σκεῦή τους, ἀπαράμιλλοι θησαυροὶ τοῦ λαμπροῦ παρελθόντος τῆς Κλεισούρας.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

† Ιουλία Βοκοτοπούλου, Ιωακείμ Α. Παπάγγελος, Ευαγγελία Καμπούρη, Λόης Λαμπριανίδης, Λευτέρης Παπαγιαννάκης, Θύμιος Παπαγιάννης, Γερακίνα Μυλωνά, *Χαλκιδική, Ιερό Κοινόβιο Ευαγγελισμού της Θεοτόκου - Ορμύλια*, Αθήνα 2002, 4ο, σσ. 300, εικ. 192, 1 χάρτης.

Διεύθυνση έκδοσης: Στέλιος Α. Παπαδόπουλος, Φωτογραφίες: Ανδρέας Σμαραγδής, Καλλιτεχνική επιμέλεια: Γιάννης Κουρούδης.

Όπως ακριβώς προϋδεάζει ο τίτλος του βιβλίου πρόκειται για μία συνολική παρουσίαση τόσο του γεωγραφικού όσο και του ιστορικού χώρου της Χαλκιδικής, γραμμένη από γνωστούς επιστήμονες και συνοδευόμενη από λαμπρό φωτογραφικό υλικό.

Μετά τους τίτλους, τα περιεχόμενα, τον πρόλογο (σ. 9) από τον Στέλιο Παπαδόπουλο, ακολουθούν τα κείμενα: «Η γένση του χώρου» (σσ. 13-31) από τον Θ. Παπαγιάννη, «Η Χαλκιδική στους αρχαίους χρόνους» (σσ. 35-97) από την Ι. Βοκοτοπούλου, «Η χριστιανική Χαλκιδική» (σσ. 103-194) από τον Ι. Παπάγγελο, «Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική» (σσ. 199-212) από την Ευαγ. Καμπούρη, «Το τοπίο στη σύγχρονη ζωγραφική» (σσ. 217-229) από την Γ. Μυλωνά, «Η Χαλκιδική τον 20ό αιώνα» (σσ. 233-248) από τους Λ. Λαμπριανίδη και Λ. Παπαγιαννάκη και η βιβλιογραφία, σημειώσεις και ευρετήριο (σσ. 253-298).

Το κενό που υπήρχε στη βιβλιογραφία τόσο από τη γεωγραφική όσο από την ιστορική, αρχαιολογική και οικονομική προσέγγιση του ευρύτερου χώρου της Χαλκιδικής επιχειρεί να καλύψει ο πολυτελής αυτός τόμος που εκδόθηκε πρόσφατα από το Ιερό Κοινόβιο του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου της Ορμύλιας, μετόχι της Ιεράς Μονής Σίμωνος Πέτρας Αγίου Όρους, αφιερωμένος στη μνήμη της Ιουλίας Βοκοτοπούλου. Έγκριτοι και αναγνωρισμένοι επιστήμονες, καταξιωμένοι στον επαγγελματικό και εν γένει χώρο της έρευνας, έγραψαν τα μεσοῦ περιεχομένου κείμενα, εμπλουτισμένα από τις εξαιρετικές φωτογραφίες του φωτογράφου Α. Σμαραγδή. Το μεγαλύτερο βάρος της εκδοτικής προσπάθειας επικεντρώνεται κυρίως στην παρουσίαση, ανάδειξη και προβολή του αρχαιολογικού πλούτου της Χαλκιδικής για την ύπαρξη του οποίου υπάρχουν μαρτυρίες και αναφορές από τα αιώνα προϊστορικά έως και τα νεότερα χρόνια.

Οι συγγραφείς των κειμένων κατέχουν άριστα τα αρχαία, μεσαιωνικά και νεότερα κείμενα και την ειδικευμένη βιβλιογραφία που αφορά σε αυτά. Οι γνώσεις αυτές συνδυάζονται και εναρμονίζονται με τον απλό και σαφή επιστημονικό τους λόγο, κερδίζοντας με τον τρόπο αυτό και τον αμύητο και μη ειδικό αναγνώστη.

Ιδιαίτερη τιμητική αναφορά οφείλεται δικαίως στην αείμνηστη αρχαιολόγο Ιουλία Βοκοτοπούλου, τῶς προϊσταμένης τῆς Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων αρμόδιας για τη Χαλκιδική, η οποία αφιέρωσε ένα αρκετά αξιόλογο και ώριμο τμήμα της πλούσιας ανασκαφικής και επιστημονικής της έρευνας στον χώρο αυτό, τον οποίο πρόβαλε και ανάδειξε πολλαπλῶς. Στο κείμενό της διαπραγματεύεται, με τον σοφά απλό και άρτιο επιστημονικό της λόγο, την ιστορία, αρχαιολογία και